Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 7

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 348 sahifa.
E’lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri o‘rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O‘zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G‘afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta’lim muassasalari va markazlar bo‘yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro “Nordik” universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo‘ja o‘g‘li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O‘zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farxod, O‘zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig‘i
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) “El-yurt umidi” jamg‘armasi ijrochi direktori o‘rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o‘qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., “LUKOIL-Energoservis” Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o‘g‘li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,
Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan
Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan
Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation
Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute
Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE
Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE
Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University
Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan
Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE
Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute
Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia
Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction
Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA
Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA
Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey
Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo‘llari 16
Qo‘ng‘irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna

Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari 26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o‘g‘li

Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili 32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o‘g‘li

Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili 37
Turgunov Odilbek Maripovich

Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi 41
I. Axmedov

Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari 46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich

Iqtisodiy o‘sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi 54
Maksudov Avazbek Ulug‘bek o‘g‘li

Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish 59
Ubaydullaev G‘ayrat Zuvaytovich

O‘zbekistonda aholi bandligini ta’minlashda oilaviy tadbirkorlikning o‘rni 65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna

The Effect of Students’ Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan 70
Alimov Damirjon Odilovich

Qoraqalpog‘iston Respublikasida xizmat ko‘rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o‘rni 76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 82
Sohibjamol Abirkulova

Nodavlat umumiy o‘rta ta’lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish 87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Qishloq xo‘jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari 92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi 97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli 104
J. J. Yaxshilikov

Сравнительный анализ состояния сферу услуг в регионах Андижанской области 109
Мусабоев Рустам Алижонович

Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag‘allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o‘rni (Qashqadaryo viloyati misolida 114
Hamdamov Shahzod Ilhom o‘g‘li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich

Banklarning qimmatli qog‘ozlar bozoridagi faoliyatini takomilashtirish yo‘llari 118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы 122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зохид кизи,
Алижонова Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёровна

Investment Management is an Important Factor of Economic Development 127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon

O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari 130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li

Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish 136
Toyirov Yunus Alamovich

Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi 143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich

Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash 148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li

Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari 152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna

QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi 157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich

O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili 162
Nasimov Ravshanjon Azimovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari 170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot

Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level 175
Khudayorova Munira Omonboy kizi

Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari 182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li,
Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi

Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari 187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna

Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari 191
Razzoqov Bexzod Gofurovich

Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment 196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li

Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish 202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich

Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili 208
Ashrafjon Elov

Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati 214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li,
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich

Tijorat banki daromadlari - moliyaviy barqarorlikni omili sifatida 218
Umarov Davron Shavkatovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona barqarorligini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari 223
Masharipova Manzura Alimbayevna, Rahimov Mirjalol Sultonboy o'g'li

Innovatsion yondashuvlar asosida chakana savdoni rivojlantirish yo'nalishlari 227
Saparova Mohira Alisher qizi, Abdullayev Ilyos Sultanovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Experience of foreign countries in youth labor market research 231
Asqarova Muhabbat Ibraximovna

Xorij mamlakatlarida ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari qiymatlarini taqqoslash 235
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi

O'zbekistonda alkogol va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishi hamda realizatsiya qilinishi tahlili 241
Eshmatov Sirojiddin Tog'aymurodovich

Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilg'or tajribalari 247
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран........ 253
Буранова Лола Вахобовна

Davlat oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari xarajatlari hisobini takomillashtirish........ 263
Abdurahmanov Otabek Patidinovich

"To'qimachilik sanoatini rivojlantirish yo'lidagi muammolar va yechimlar" 270
Otaxanova Umida Olim qizi

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqalar infratuzilmasini rivojlantirish istiqbollari........ 275
Sayfulina Alfira Feratovna

Oliy va xususiy ta'lim muassasalarida ta'lim menejmentini qo'llash hamda alohida mexanizmlarining tahlili........ 281
Teshaev Hotamjon Ixtiyor o'g'li, Narzullayeva Gulchehra Salimovna

Jismoniy tarbiya va sport sohasini davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarishning nazariy asoslari 287
Yuldoshev Ulug'bek Asqar o'g'li

Asosiy vositalarga oid BHXS va MHXSlar maqsadi va amaliyotda qo'llanilishi........ 293
Nematova Dilnoza Azamatovna

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari va omillari 297
S.M.Xolxo'jayev

The implementation of eco-tourism in supporting the optimality of tourism sector (case study in Indonesia and Uzbekistan) 302
Khalimova Mohirabonu, Alfira Sofia, Diana Igorevna Stepanova

JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOHASINI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

Yuldoshev Ulug'bek Asqar o'g'li
O'zDJTSU tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jismoniy tarbiya va sport sohasini davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, investitsiya loyihalarni amalga oshirishda davlatning xususiy sherikni qo'llab-quvvatlash, xususiy sherikka tijorat banklardan imtiyozli kreditlar ajratish, ushbu sohada qonunchilik bazani mukammallashtirish va xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'zimizga moslashtirishimiz kerakligi e'tirof etilgan. DXSH borasidagi qonunchilikda keltirilgan hujjatlar har bir shaxs turmush tarzining farovonligi, iqtisodiyotni maqsadli boshqarishda davlat aralashuvini keskin kamaytirish orqali sog'lom raqobat muhitini yaratish va tadbirkorlarga o'z faoliyatini yo'lga qo'yish uchun keng imkoniyatlar yaratish ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, jismoniy tarbiya va sport, boshqaruv, davlat sherigi, xususiy sherik, investiesiya, mexanizm, innovatsion, loyiha, soha.

Abstract: This article recognizes the socio-economic importance of managing the sphere of physical culture and sports on the basis of public-private partnership, state support for a private partner in the implementation of investment projects, providing preferential loans to a private partner in commercial banks, improving the legislative framework in this area and adapting the experience of foreign countries to our own. The documents presented in the legislation on PPP are intended to create a healthy competitive environment and provide entrepreneurs with ample opportunities for the well-being of each individual's lifestyle, a sharp reduction in state intervention in the targeted management of the economy.

Key words: public-private partnership, physical education and sports, management, public partner, private partner, investment, mechanism, innovation, project, industry.

Аннотация: В данной статье признается социально-экономическое значение управления сферой физической культуры и спорта на основе государственно-частного партнерства, поддержка государством частного партнера в реализатsiи инвестиционных проектов, предоставление частному партнеру льготных кредитов в коммерческих банках, совершенствование законодательной базы в этой сфере и адаптатsiя опыта зарубежных стран к нашим собственным. Документы, представленные в законодательстве о ГЧП, призваны создать здоровую конкурентную среду и предоставить предпринимателям широкие возможности для улучшения образа жизни каждого человека, резкого сокращения вмешательства государства в целевое управление экономикой.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, физическая культура и спорт менеджмент, государственный партнер, частный партнер, инвестиции, механизм, инноватsiя, проект, сфера.

KIRISH

Har qanday soha singari jismoniy tarbiya va sport sohasining aholi salomatligi, uning mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni, tez sur'atlarda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, innovatsion yondashuvlarini shakllantirish, kuchli jihatlarini aniqlash va boshqaruv mexanizmlarini joriy etish va uni amaliyotga tatbiq etish hamda sohani jadal rivojlantirish darajasi ortib bormoqda.

Xususan, jismoniy tarbiya va sport sohasini tez sur'atlarda innovatsion rivojlantirishning eng samarali mexanizmi sifatida davlat-xususiy sheriklik hisoblanadi. Aholining ijtimoiy ahamiyatga molik sohalarini rivojlantirish, davlat va xususiy sektorning birgalikdagi sa'y-harakatlarini, xususan, jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishni talab qiladi, biroq ayni paytda davlat-xususiy sheriklik asosan keng ko'lamli loyihalarda, odatda, ishlab chiqarish, energetika, ekologiya va suv ho'jaligi sohalarida qo'llaniladi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasida esa davlat-xususiy sheriklikni shakllantirish va rivojlantirish istiqbollarini belgilovchi omillarni aniqlash, sohaning ayrim iqtisodiy faoliyati uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmini shakllantirish masalalari yanada puxta o'rganishni talab etmoqda. Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat-xususiy sheriklik mexanizmini shakllantirishni keng tarqatishning asosiy muammolari bo'lib me'yoriy nor-

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

mativ-huquqiy ta'minotning kamligi, aniq shakllantirilgan uzoq muddatli davlat siyosatining yo'qligi hisoblanadi. Jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish uchun davlat-xususiy hamkorlikni rejalashtirish va amalga oshirishning qat'iy ilmiy asoslari ishlab chiqilmagan.

O'zbekistonni 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida belgilangan asosiy vazifalarini amalga oshirish jarayonida juda muhim masalalardan biri sifatida davlat-xususiy sheriklikning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini yanada oshirish, xususiy sektor va davlatning sherikchiligini rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik loyihalarining ko'lami va davomiyligi, shakl va turlari, shart-sharoitlari, davlat-xususiy sheriklikni amalga oshirishning institutsional va tashkiliy boshqaruv mexanizmlari, davlat-xususiy sheriklikni aynan qaysi yo'nalish va tarmoqlarda qanday shaklda ustuvor amalga oshirish lozimligi, jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat-xususiy sheriklikni samarali qo'llash istiqbollari, mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat-xususiy sheriklik bo'yicha ilmiy ishlar olib borilmaganligi, xorijiy mamlakatlar tajribasini samarali qo'llab kelinayotgan davlat-xususiy sheriklik asosidagi jismoniy tarbiya va sport sohasida boshqaruv mexanizmlarini joriy qilish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunda jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojiga katta xissa qo'shgan bo'lar edik.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijiy va mahalliy olimlar, mutaxassislar, xalqaro va moliya tashkilotlari tomonidan davlat-xususiy sheriklik bo'yicha bir qancha ta'riflar berilgan. Davlat-xususiy sheriklikning ilk ko'rinishi, mashhur dengizchi sayyoh Xristofor Kolumbning 1492-yildan 1504-yilgacha bo'lgan sayohatlari bunga misol bo'la oladi. Ya'ni Kolumb safarni muvaffaqiyatli yakunlasa, egallagan yerlarini boshqarish va u yerlarda qazib olingan foydali qazilmalardan foydalanish huquqiga ega bo'lgan hamda xarajatlarning sakkizdan bir qismini o'z bo'yniga olgan. Tuzilgan shartnomaning moliyaviy natijasi quyidagicha taqsimlangan: olib kelingan tovarlar va tabiiy resurslarning 90 foizi hukumatga o'tgan, 10 foizi esa, sarflangan xarajatlardan tashqari Xristofor Kolumb hisobiga o'tgan [1].

Xalqaro moliya tashkilotlari guruhiga kiruvchi Xalqaro Valyuta jamg'armasi tomonidan "Davlat-xususiy sheriklik – davlat tomonidan an'anaviy tarzda ta'minlanadigan infratuzilmaviy aktivlar va xizmatlarni xususiy sektor tomonidan taqdim etishga qaratilgan kelishuvdir", deb ta'rif berilgan [2].

A. Tsepeleva birinchilardan bo'lib, sport sohasida davlat-xususiy sheriklik bo'yicha ilmiy ishida 2012-yil Londonda bo'lgan o'tgan qishki Olimpiya o'yinlari "Sport sohasidagi davlat-xususiy sheriklikning eng yorqin namunalaridan", deb e'tirof etgan [3].

V. Sazonovning fikricha "DXSH loyihalari jadal rivojlanayotgan jamoatchilik bilan aloqalar yo'nalishlaridan biri bu sportdir", deb atagan [4].

F. Halimovning fikricha, har bir mamlakatda ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirishda moliyalashtirish masalalari eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Bunda eng asosiy muammo resurslarning cheklanganligi bo'lib, boshqaruv tizimining turli xilligi va mavjud resurslarni samarali taqsimlash va undan oqilona foydalanishni talab etadi. Bu holat davlat boshqaruvining yangi vositalari, shakl va usullarini izlab topishni talab etadi. Mazkur masalalarning keng qamrovli va yuqori samaradorlikka asoslangan yechimlaridan biri Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) munosabatlari hisoblanadi [5].

Davlat-xususiy sheriklik belgilariga ko'pincha ikkala tomonning o'zaro munosabatlarining teng tabiati kiradi. Davlat dastlab, DXSHni tartibga soluvchi muassasa sifatida ishlaydi, shu jumladan, qonunchilik darajasida. Bundan tashqari, loyihalarni amalga oshirish shartlarini, masalan, infratuzilma obyektidan foydalanish yo'nalishini belgilaydigan davlatdir. Shunday qilib, bu holda, jamiyat uchun teng mas'uliyat haqida gapirish aniqroq bo'ladi. Bunday o'zaro ta'sirni sheriklik subyektlari turli darajalarda ekanligi sababli teng bo'lmagan, ixtisoslashuv va vakolatlarni ajratish tufayli kooperativ, deb atash yanada aniqroq bo'lar edi.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan maqsadlarga erishishda bir qancha davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshiriladigan investiesiya loyihalariga to'xtalib o'tilgan. Bular quyidagilar[6]:

- ayrim davlat funksiyalarini xususiy sektorga o'tkazish orqali davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish;
- energetika, transport, sog'liqni saqlash, ta'lim, ekologiya, kommunal xizmatlar, suv xo'jaligi va boshqa sohalariga davlat-xususiy sheriklik asosida 14 mlrd. AQSH dollarga teng investiesiya jalb etish;
- suv xo'jaligi obyektlarini davlat-xususiy sheriklik tamoyillari asosida boshqarish;
- Toshkent shahrida oqova suvini tozalash tizimini shahar hududidan tashqariga chiqarib, davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida yangi inshootlarni barpo etish;
- davlat-xususiy sheriklik asosida talabalar turar joylarini barpo etishda loyihalarni moliyalashtirishning maqbul usullaridan foydalanish.

Davlat va biznes o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning umumiy maqsadi iqtisodiy rivojlanishni rejalashtirishdir. Agar biz davlatning maqsadlarini alohida ko'rib chiqsak, jismoniy tarbiya va sport sohasida DXSHning quyidagi afzalliklarini aytib o'tishimiz mumkin [7]:

- aholining sog'lom turmush tarzi va hayot sifatini oshirish;
- sport xizmatlari bozorida raqobatni shakllantirish;
- mintaqalarda sport infratuzilmasini rivojlantirish va innovatsiyalarni rag'batlantirish;
- mamlakatni jahon sport maydonida yutuq va obro'yini oshirish;
- davlat budjetiga qo'shimcha daromad keltirish;
- yirik sport loyihalarni amalga oshiriishda rivojlangan mamlakatlar DXSH tajribalaridan foydalanish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotni olib borishda, jismoniy tarbiya va sport sohasini davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, investiesiya loyihalarni amalga oshirish xususida ilmiy mushohada, abstrakt-mantiqiy fikrlash, statistika va taqqoslash kabi tadqiqot usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jismoniy tarbiya va sport sohasida DXSH loyihalarida biznes ishtiroki uchun quyidagi ijobiy jihatlar mavjud:
- ilgari biznes uchun ochiq bo'lmagan sohalarga kapital kirib borishi;
- sport sohasida DXSH loyihalarini amalga oshiriishga budjetdan mablag'larni jalb qilish;
- imtiyozli shartlarda davlat obyektlari, jumladan sport obyektlarini (stadion, suv havzasi, sport inshoatlari) uzoq muddatli egalik huquqini olish;
- davlat tomonidan kredit va subsidiyalar olish imkoniyati;
- organlar bilan ishlashni soddalashtirish (masalan, lisenziya olish, nazorat organlarining xulosalari);
- soliqlarni kamaytirish va xususiy sektor uchun imtiyozlar berish;
- davlat loyihalarida ishtirok etish orqali ijobiy imijni shakllantirish.

Birgalikda faoliyatni bevosita amalga oshiradigan DXSHning bevosita ishtirokchilaridan tashqari, uchinchi tomon ham xizmatlarning oxirgi foydalanuvchilarini rivojlantirishdan manfaatdor.

Iste'molchilar uchun imtiyozlar quyidagilardan iborat:
- ko'rsatilayotgan xizmatlar yaxshilangan sifati;
- arzonlashtirilgan narx (davlat ishtiroki tufayli);
- soliq tushumlarini samaraliroq taqsimlash;
- xususiy kompaniyalardan farqli ravishda xizmatlar ko'rsatish jarayoni ustidan nazorat (davlat hisobotlari tufayli).

DXSH loyihasining ko'lamiga qarab, mahalliy hokimiyat organlari davlat tomonidan subyekt sifatida harakat qilishlari mumkin. Bundan tashqari, davlat korxonasi yoki sport federatsiyasi sheriklik ishtirokchisi bo'lishi mumkin. Xususiy sherikning loyihada qanday rol o'ynashiga asoslanib, biznes ishtirokchilarini taqsimlash funksiyalari bo'yicha mumkin. Yordamchi muassasalarning ahamiyatini ta'kidlamaslik ham mumkin emas, ularsiz loyihani amalga oshirish murakkablashadi. Quyidagi 1-rasmda jismoniy tarbiya va sport sohasida DXSH loyihasini amalga oshirish ishtirokchilari ko'rsatilgan.

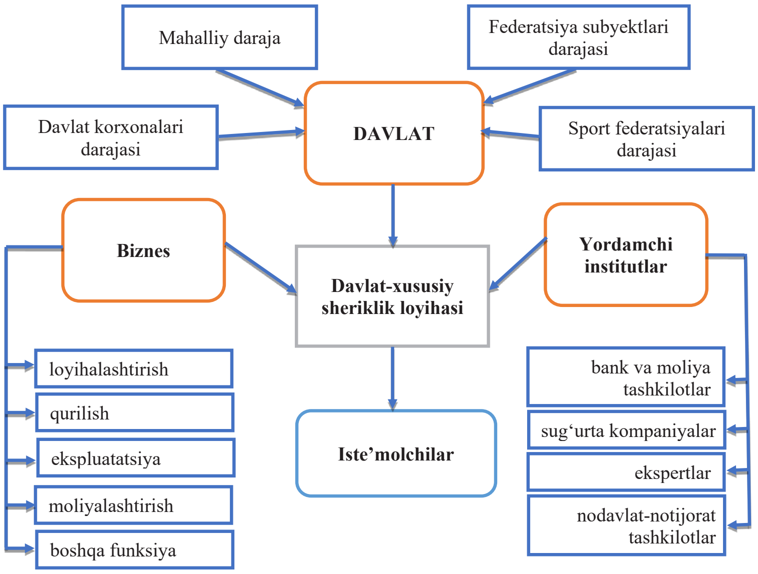

1-rasm. Davlat-xususiy sheriklik subyektlari.

Xususiy sektor uchun DXSH loyihalarining afzalliklaridan biri bu davlat bilan uzoq muddatli munosabatlardir. Koʻpgina infratuzilma obyektlari uzoq vaqtdan keyingina oʻzini oqlaydi va foyda koʻrishni boshlaydilar. Shuning uchun davlat bilan hamkorlik bunday loyihaning, ayniqsa, sport inshootlarini qurish borasida yanada hayotiyligini taʼminlaydi.

Hozirgacha kichik va oʻrta biznesni DXSH loyihalariga jalb qilish asosan subpudrat shartnomalari bilan bogʻliq. Buning sababi shundaki, bunday firmalarda katta mablagʻ yoʻq. Ammo bu yerda ham muhim narsa shundaki, kichik va oʻrta biznes, yirik bizneslardan farqli oʻlaroq, kompaniyaning umrini qisqartiradi va shu bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzishda davlat uchun moliyaviy risklarni oshiradi.

DXSHni amalga oshirishda qoʻshimcha afzallik reklama va marketing harakatlarining kombinatsiyasi, yaʼni jismoniy tarbiya va sport xizmatlarini targʻib qilish kanallarini koʻpaytirish orqali loyihaning xabardorligini oshirish boʻladi.

Korxonalarni DXSH loyihalariga ulash yangi texnologiyalarni joriy etish, uskunalar va mexanizmlarni takomillashtirishga yordam beradi. Davlat ishtirokida soliq va boshqa imtiyozlardan tashqari yana bir ijobiy tomoni mavjud – davlat bunday loyihalarning asosiy tashabbuskori sifatida moliyaviy va moddiy resurslarni ishlab chiqarishdan ijtimoiy dasturlarga qayta taqsimlashi mumkin. DXSH dasturlari mamlakatda ham, loyiha amalga oshirilayotgan aniq mintaqada ham investiesiya muhitiga taʼsir qiladi.

DXSHdan foydalanishning eng tarqalgan yoʻnalishlari tabiiy resurslar sohasi, iqtisodiy infratuzilma subyektlari, moddiy ishlab chiqarish sohalari va aholiga xizmat koʻrsatish sohalaridir. Ammo taʼlim, sogʻliqni saqlash, madaniyat va sport kabi sohalar ham sekinlik bilan rivojlana boshlamoqda.

DXSHning afzalliklaridan biri uning iqtisodiyotning turli tarmoqlarida qoʻllanilishi mumkin boʻlgan shakllarining xilma-xilligidir. Misol uchun, konsessiyalar transport loyihalari yoki muhandislik infratuzilmasi obyektlari uchun eng tarqalgan davlat-xususiy sheriklik turi hisoblanadi.

Mamlakatimizda jismoniy mashgʻulotlar bilan shugʻullanuvchi aholi qatlami yildan-yilga oʻsib bormoqda. 2022-yil holatiga koʻra, jismoniy mashgʻulotlar bilan shugʻullanuvchi shaxslar ulushi 62,3 % ni tashkil etgan boʻlsa, shundan erkaklar – 67,3 %, ayollar – 57,3 % ni tashkil qildi (1-jadval).

1-jadval. Oʻzbekistonda 2018–2022-yillarda jismoniy mashgʻulotlar bilan shugʻullanuvchi shaxslar ulushi.

Hududlar	2018-yil	2019-yil	2020-yil	2021-yil	2022-yil
Andijon	60,7	61,4	57,1	56,1	56,8
Buxoro	57,6	59,0	61,8	62,6	63,2
Jizzax	61,5	60,2	60,5	60,7	61,1
Qashqadaryo	66,2	64,7	66,5	66,4	67,2
Navoiy	56,6	59,0	63,7	64,5	65,1
Namangan	67,4	66,6	69,4	69,6	69,2
Samarqand	63,2	64,3	62,0	61,9	61,5
Surxondaryo	59,7	58,0	60,7	60,4	61,6
Sirdaryo	60,5	61,2	62,1	63,8	65,1
Toshkent vil.	57,4	59,4	52,6	51,6	52,6
Fargʻona	59,0	59,1	53,6	54,0	55,8
Xorazm	55,1	55,7	49,8	50,2	51,8
Toshkent sh.	80,2	78,5	71,7	71,3	71,4
Oʻzbekiston Respublikasi	**62,8**	**63,0**	**61,2**	**61,8**	**62,3**

1-jadval maʼlumotlaridan koʻrishimiz mumkinki, 2022-yil davomida aholisining 62,3 foizi jismoniy mashgʻulotlar bilan shugʻullanuvchi shaxslar ulushini tashkil qilib, hududlar kesimida eng yuqori ulushni Qoraqalpogʻiston Respublikasi 72,7 foiz, eng quyi ulushni Xorazm viloyati 51,8 foizni tashkil qilgan.

Jismoniy mashqlar, sport, turizm va jismoniy tarbiyaning boshqa turlari bilan tizimli ravishda shugʻullanish insonning jismoniy ish qobiliyatini sezilarli darajada oshirib, aqliy faoliyatga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Ekspertlar fikriga koʻra, koʻp holatlarda bu jismoniy faoliyatning odam organizmiga keng va oʻziga xos boʻlmagan taʼsir doirasi bilan bogʻliq boʻlib, organizmning umumiy chidamliligiga, salomatlikni mustahkamlashga, maʼnaviy-axloqiy fazilatlarni takomillashtirishga, ijobiy emosional muhit yaratishga, yaʼni boshqa barcha shartlar bir xil boʻlganida muvaffaqiyatli mehnat faoliyatiga, jumladan, aqliy mehnatga xizmat qiladigan xislatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy oʻsish turi, uning barqarorligi va dinamikasi ko'p jihatdan ishchi kuchining raqobatbardoshligi – intizomi, tartibliligi, maqsadga yo'naltirilganligi va samaradorligiga bogʻliq. Bu xususiyatlar iqtisodiyotning barcha sohalarida: sanoat, transport, qurilish, qishloq xoʻjaligi va iqtisodiy faoliyatning boshqa sohalarida mehnatkashlarning muhim raqobatli ustunliklarini ifodalaydi. Va aksincha, tartibsizlik, insofsizlik, ishda va kundalik hayotda mas'uliyasizlik imkon qadar bartaraf etish maqsadga muvofiq boʻlgan katta kamchiliklardir. Buni faqat shaxsni tarbiyalash, toʻgʻri ishlab chiqarish va maishiy madaniyatni shakllantirish jarayonidagina amalga oshirish mumkin.

Bu eng muhim iqtisodiy muammoni hal etishda jismoniy tarbiya va sportning roli beqiyosdir. Jismoniy faollik va sport orqali maktab oʻquvchilari, talabalar va xoʻjalik faoliyatining barcha sohalari xodimlari oʻzini intizomga boʻysundirish va sobitqadamlik, oʻzini nazorat qilish va oʻz-oʻzini kuzatish kabi sifatlarni egallab, dangasalik va ma'naviy zaiflikni bostirishga oʻrganadi, irodasini va mushaklarni mashq qildiradi.

2018-yilda mamlakatida jami sport inshootlarn soni 51583 tani tashkil etgan boʻlsa, ularning soni qishloqlarda 27580 ta boʻlgan. 2022-yilga kelib ushbu koʻrsatkich jami 54189 tani tashkil etgan va ulardan qishloqlarda 28863 tani tashkil etgan. Demak, tahlil davrida respublika boʻyicha sport inshootlarning soni 2606 taga, shuning qishloqlarda 1283 taga koʻpayganligini 2-rasm ma'lumotlaridan koʻrishimiz mumkin.

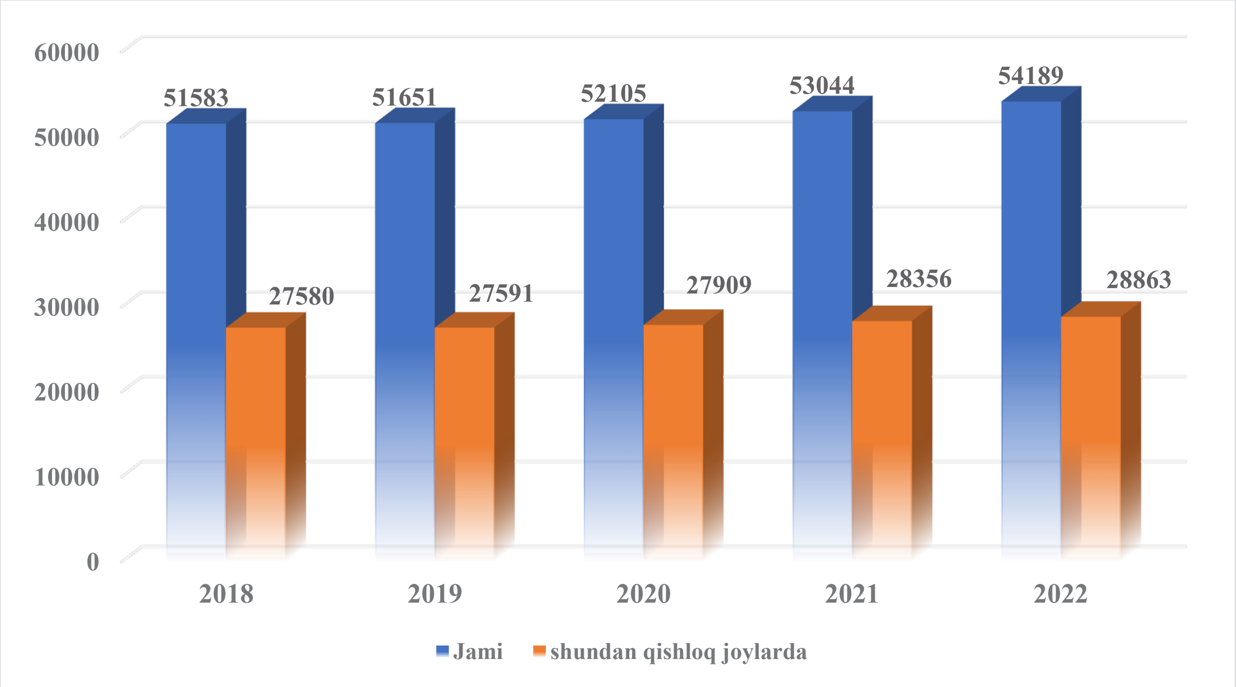

2-rasm. 2018-2022-yillarda Oʻzbekistondagi jami sport inshootlari soni.

Statistik ma'lumotlardan koʻrinib turibdiki, mamlakatimizda 2018–2022-yillar davomida sport inshootlari sezilarli darajada koʻpaygani, qishloq joylarda ham bu koʻrsatkichlar yuqoriligini koʻrishimiz mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish zarurati Oʻzbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish mamlakatimizda infrastrurkturani yaxshilash, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini rivojlantirish, pirovardida mamlakat iqtisodiyotini taraqqiy etish imkonini berishini rivojlangan mamlakatlari tajribasida isbotlashmoqda.

Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat-xususiy sheriklik sohasini rivojlantirishda, qonun bilan mustahkamlashda, tender savdolarini oʻtkazishda, davlat-xususiy sheriklik loyihalarini tuzish va boshqarishda alohida e'tibor berilsa, sohada amalga oshirilayotgan loyihalarimizning samaradorligini oshirish boʻyicha taklif va tavsiyalarimiz quyidagilardan iborat:

- davlat-xususiy sheriklik asosida yirik loyihalarni amalga oshirishda davlat tomonidan xususiy sherikni qoʻllab-quvvatlash maqsadida budjetdan mablagʻlar ajratish tizimini joriy qilish;
- davlat tomonidan xususiy sherikni qoʻllab-quvvatlash maqsadida budjetdan subsidiyalar ajratish tizimini joriy qilish;
- davlat-xususiy sheriklik loyihalarida xususiy sherikka tijorat banklari imtiyozli tarzda kreditlar ajratish va h.k.

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishda ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat, infliyasiya va boshqa jihatlarni ham oldindan ko'ra bilish talab etiladi. Ammo shuni ham unutmaslik kerakki, bunday loyihalar hayotga tatbiq etilgach, sohani oldinga taraqqiy etishiga oldinga siljishiga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Бик С.И., Радзиевский А.С. Концессии, изменившие мир.– М.: Коттон лейбл, 2014. 224 с.
2. Public-Private Partnerships. International Monetary Fund, 2004.
3. Цепелева А.Д. Совершенствование механизма государственно-частного партнерства в сфере услуг физической культуры и спорта: дис. ... канд. экон. наук. СПб., 2015.– С. 70.
4. Сазонов В.Е. Особенности реализации проектов государственно-частного партнерства в области спорта // Спорт: экономика, право, управление. 2012. № 3. С. 5.
5. Ҳалимов Ф.Э. Жисмоний тарбия ва спорт муассасаларида молиявий муносабатларни ривожлантириш. и.ф.ф.д. ... дис. автореф.– Т.: ТДИУ, 2022.– 62 б.
6. Юлдошев У. Мамлакатимиз иқтисодиётида давлат-хусусий шерикчиликдаги инфратузилма лойиҳалари. "Янги Ўзбекистон: барқарор ривожланишнинг ижтимоий-фалсафий, иқтисодий-сиёсий ва ҳуқуқий масалалари" мавзуидаги халқаро илмий-амалий конференцияси илмий мақолалар тўплами ТДИУ 2022 йил 22 апрель. https://doi.org.
7. Yuldoshev U. Theoretical Principles of Management Development in Physical Education and Sports on The Basis of Public-Private Partnership. Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR) ISSN: 2249–0892 Vol13 Issue–01, June –2023.
8. https:/stat.uz.
9. https://www.pppda.uz.
10. https:/minsport.uz.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar maʼsul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi maʼlumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.